

Przemyślenia zawarte w jednym z początkowych rozdziałów dzieła, w których obecny jest duch filozofii i religii Indii, Iranu oraz islamu, stanowią analizowany w niniejszych rozważaniach tekst źródłowy. Autorem tych dywagacji jest wspomniany już medyk sasanidzkiego władcy noszący imię Burzōē lub Borzūya⁴ (są to warianty transkrypcji perskiej, w wersji arabskiej jego imię zazwyczaj odczytywane jest jako Burzuwayh).

Burzuwayh jest postacią historyczną, aczkolwiek źródła wiedzy o nim są bardzo skromne. Najpełniejsze informacje zawarte zostały właśnie w *Kalili*

---

⁴ Zob. D. K h a e g h i - M o t l a g h, hasło „Borzūya”, w: *Encyclopaedia Iranica*, t. 4, red. E. Yarshaker, Eisenbrauns, New York 1990, s. 381.

i Dimnie. Należy jednak dodać, że Burzōē (Borzūya) czy (po arabsku) Burzuwayh jest bohaterem apokryficznych opowieści zamieszczonych w wybitnych dziełach literatury perskiej. Ponieważ dotyczą one epizodu związanego z okolicznościami zdobycia *Kalili i Dimny*, warto przytoczyć jedną z wersji. Otóż Burzuwayh dowiedział się o istnieniu w Indiach niezwyklej rośliny, która przywracała zmarłym życie, a jako medyk żywo zainteresowany był sprowadzeniem do Persji tak cennego specyfiku, toteż uzyskawszy zgodę władcy na podróż do Indii, udał się na poszukiwanie cudownego zioła. Jego wysiłek okazał się jednak bezskuteczny, roślina taka bowiem nie istniała. Jeden z wtajemniczonych mnichów powiedział mu natomiast, że przez życie wracane zmarłym należy rozumieć wiedzę, jaką ignorantom daje pewna trzymana w ukryciu księga zawierająca mądrość. Burzuwayh uzyskał zgodę na dostęp do tajemnicy i lekturę owej księgi. Nie mógł jednak jej przepisać i dlatego, czytając ją, starał się zapamiętać poszczególne fragmenty, a po powrocie do swojej komnaty odtwarzał je z pamięci i zapisywał. W ten sposób zanotował całość, a następnie wysłał zapis księgi do Persji, gdzie została przełożona. Warto zwrócić uwagę, że według tej opowieści autorem przekładu *Pañczatantry* z sanskrytu nie jest Burzuwayh, a jeden z bardziej wpływowych wezyrów sasanidzkiego władcy. Ta wersja historii o wyprawie perskiego medyka do Indii cieszyła się stosunkowo dużą popularnością i zamieszczona została w tekstach średnioperskich, skąd przedostała się do literatury perskiej, na przykład do *Szachname* (*Šāh-nāma*), dzieła zredagowanego i przełożonego pod nadzorem Abu Mansura Ma'mariego (Abū Maṣūra Ma'marīego) (z dziesiątego wieku), a stamtąd do *Szachname* (*Šāh-nāma*), czyli *Księgi królewskiej*⁵ Ferdousiego (Ferdawsiego) (z przełomu dziesiątego i jedenastego wieku)⁶.

Źródła arabskie nie przynoszą nowej wiedzy na temat postaci Burzuwayha; większość, co nie może dziwić, pomija jego postać milczeniem lub wzmiankuje o nim w kontekście jego wyprawy do Indii. Jedyną konkretną informację zamieszcza al-Iṣṭaḥrī, wspominając, że Burzuwayh był związany ze środowiskiem uczonych z miasta Abrašahr⁷, późniejszego Niszapuru.

Burzuwayh jest bohaterem dwóch początkowych rozdziałów *Kalili i Dimny*. Narratorem pierwszego z nich jest Buzurġmīhr (to arabska wersja jego imienia, wersja perska to Bozorgmehr, a średnioperska – Wuzurġmīhr), na poły legendarny wezyr Chosroesa Anuszirwana, który na rozkaz króla miał przybliżyć dzieje misji medyka w Indiach. Opowiada zatem historię podróży

⁵ Zob. F e r d o u s i, *Księga królewska. Wybór*, tłum. i oprac. W. Dulęba, PIW, Warszawa 1981.

⁶ Zob. K h a e g h i - M o t l a g h, dz. cyt.

⁷ Por. A l - I ṣ ṭ a ḥ r ī, *Kitāb masālik al-mamālik = Viae regnorum*, red. M.J. de Goje, E.J. Brill, Lugduni Batavorum 1927, s. 262.

Burzuwayha oraz przedstawia okoliczności zdobycia przezeń cennych ksiąg, w tym *Kalili i Dimny*. W nagrodę za trudy i niebezpieczeństwa, na jakie narażony był medyk, władca rozkazuje opowieść o jego podróży zamieścić na początku zdobytego dzieła. Jest to jedyna wzmianka potwierdzająca dodanie owej historii do całości opowieści w sasanidzkiej Persji. Jednakże należy uznać za możliwe, że podobnie jak inne historie poświęcone misji Burzuwayha, ta również funkcjonowała samodzielnie, a arabski tłumacz tekstu mógł ją włączyć do całości zbioru i zamieścić na jego początku, wprowadzając przy tym zmiany wskazujące na Chosroesa jako inicjatora zachowania pamięci o misji w Indiach.

Jeśli jednak wziąć pod uwagę samą postać Burzuwayha, jego pochodzenie, karierę zawodową i duchowe rozterki, znacznie ciekawszy jest rozdział drugi, ponieważ mamy tu do czynienia z historią opowiedzianą przez niego samego. Jeśliby historię tę uznać za prawdziwą, to byłaby ona pierwszą autobiografią zachowaną w literaturze arabskiej, co zauważył jeszcze w ubiegłym stuleciu Franz Rosenthal. W pewnym sensie można czytać ten rozdział jako tekst autobiograficzny, z zastrzeżeniem jednak, że o ile dane dotyczące zdarzeń z życia Burzuwayha mogły w nim ulec co najwyżej niewielkim modyfikacjom, to już jego przemyślenia, jego poglądy czy przedstawiona filozofia życia mogą być wypadkową relacji tak jego samego, jak i wizji tłumacza, który być może zaprezentował rozważania medyka w taki sposób, aby nadmiernie nie kolidowały z duchem kultury, w której tekst miał funkcjonować.

Podróży Burzuwayha do Indii poświęcone jest też współczesne opracowanie autorstwa François de Blois, który skupia się przede wszystkim na badaniach nad zachowanymi wersjami tego epizodu i analizuje ich rozwój, podkreślając także autobiograficzny aspekt drugiego rozdziału początkowego.